

Індивідуальне на тлі постпостмодерну

Роль особистості та, відповідно, індивідуальний стиль її сприйняття, мислення та діяльності в історії культури та цивілізації займає увагу науковців ще від філософів античності. Боги й герої нерідко зустрічалися у двобої, і це займало значну частину міфологізованої свідомості прадавніх. У ХХІ столітті філософія культури, сформована у часи романтизму й розвитку панівної особистості, починає працювати з поняттям людини та її сутності. Продуктивний тип діяльності, на відміну від функціонального, розглядає філософська антропологія в розділі людина й суспільство, виділяючи рефлексію й освоєння досвіду основних типів діяльності людства як фактори, що роблять особистість особистістю, тобто повноцінною системою. Більше того – саме за індивідуальним стилем визнають найвищий прояв відрефлексійованого індивідуального. Поняття індивідуального стилю модифікувалося від ранньо-античного стилусу, який Горацій радив міняти частіше до надскладної сучасної категорії знання щонайменш з десятка сучасних гуманітарних наук – від диференційної психології до семіотики. До політичної культурфілософії за часів Відродження вагомим був внесок Н.Макіавеллі, який вперше відділив владу «государя» від моралі. Переконаний марксист Г.Плеханов в Росії

рубежу ХХ століття, ставлячи особистість в залежність від розвитку економічних законів, виключав випадковість з системи впливів. Тоді як постнекласична наука кінця ХХ століття вже базує своє бачення світу на нелінійності його розвитку, залежності від постійних флуктацій, де роль особистості відповідно відчутно актуалізується.

До сьогодні вже сформовано багато теорій лідерства – від теорії рис до ситуативної теорії, а способи взаємодії лідера й спільноти проідентифіковано від жорсткої диктатури до розвиненої ліберальної демократії. Індивідуальний стиль діяльності проінспектований у диференціальній психології, а індивідуальний стиль творчості – передусім у лінгвістиці й філології.

В українському філософському дискурсі 90-х років було висунуто ідею про те, що особистість, персона не стільки породжує діяльність, скільки сама виникає в результаті реалізації кола різноманітних видів діяльності в суспільному середовищі [1]. Як не дивно, але такі висновки дуже близькі за змістом до висновків, до яких прийшов, зокрема, один з відомих українських режисерів театру так званого «великого стилю» Сергій Данченко у своїй книзі «Бесіди про театр», яку мені довелося записати з наших бесід, а потім редагувати й готувати до видання. Він наголошував, що «актора завше виховує матеріал, у якому він грає і режисер, з яким він працює» [4, 68]. «За час своєї роботи у театрі я переконався, що розподіл ролей є рушієм розвитку трупі. Інколи роль треба давати відверто «на виріст». Хай у другому

складі, хай це і передчасно. Але тільки це надає можливість для вишколу» [4, 73]. Існують й інші складнощі.

Тепер, на початку XXI століття, у багатьох суспільствах демократизація не тільки політичної, а й будь-якої суспільної діяльності досягла такого ступеня, що одноосібне керування або частково, або й повністю неможливе через велику кількість інституцій, конститuentів, дотичних до прийняття остаточних рішень. Особливо це стосується політичного керівництва, адже йдеться про великі людські спільноти – країни, нації, народи. Подібна, втім дещо інша ситуація в менших і спеціалізованих спільнотах, скажімо, мікроекономічних бізнес-утвореннях (компаніях, холдингах тощо) або й мистецьких осередках (театрах, постановочних колективах), які, втім, за кінцеву мету мають економічний або ідеологічний вплив на суспільство задля отримання прибутків та інших, у тому числі моральних, дивідендів.

Цікаво те, що українському філософському дискурсу 90-х відомі роботи з переосмислення ролі особистості в історії. У дослідженнях було доведено, що мисленнєва діяльність особистості проступає лише в її дієвих проявах, діяльності, й подано таке визначення особистості: «особистість людини – це продукт її діяльності та самодіяльності, витискання себе в особистість, результат повсякденної участі в суспільно корисній праці й утвердження свого людського життя у світі людини» [1, 77-78]. Менше з тим, чи працює людина щоденно, витискаючи з себе

раба (за Чеховим), чи рухається від інсайту до інсайту, її роль в суспільстві поступово змінюється.

Протягом останніх років один з впливових сучасних російських соціологів, дослідників, зокрема й ролі особистості в суспільстві, Грінін Л. висунув теорію, за якою роль особистості в епоху глобалізації посилюється. Причини, з його точки зору, дві – з одного боку, маємо справу з прискореним темпом розвитку суспільства, з іншого – зі зменшенням кількості альтернативних рішень. Запропоновані автором типології, зокрема історичних ролей, суспільних обставин, фаз розвитку стабільності суспільства й форм прояву індивідуальностей, активізують процеси вирішення питання про роль особистості в історії. Загалом концепція Грініна – одна з найновіших – доволі розгалужена, вміщує в собі широке поле досліджень попередників, втім, вона все одно не вичерпує тему, про що власне сам дослідник і говорить на сторінках профільних ЗМІ [3].

Ми не можемо відмінити інтенсивного процесу зміни культурних парадигм. Ніхто не зупиняв колесо Історії, що невпинно рухається від одного історичного стилю до іншого. І якщо раніше історичні періоди займали доволі широкі полоси історичного часу: античність від ранньої до пізньої тривала майже тисячу років – з VIII-го століття до нашої ери до VI століття нашої ери, а, скажімо, європейське бароко – від XVI-го до початку XVIII-го століття, то сучасні стилі змінюють один одного набагато швидше. І якщо світ заговорив про постмодерн в повоєнні роки, то сьогодні – століття ще не минуло, ми вже бачимо тенденції нової

стильової хвилі – метамодерну. Коли вже постмодерн досяг фактично побуту сучасної людини, оселився не тільки в філософських дискурсах, але й в політиці, ідеології, правових інтенціях, ба – в головах пересічних громадян, то в певну мить вчені почали говорити про настання нової ери, ери кінця героїчного періоду постмодерну, еру його вичерпаності й втомленості від нього, яку на сьогодні воліють називати різними іменами – від **постпостмодернізму, до метамодернізму.**

Одне з найбільш послідовних досліджень у цій царині відоме від французької дослідниці Л. Коклен. Саме вона задля можливості досліджувати принципово нове художнє середовище, ввела в науковий дискурс поняття «технообразу». На відміну від постмодернового «текстообразу», технообраз вирізняється абсолютною інтерактивністю, заміною інтерпретації дробленням, і не спонтанним, а за «інструкцією», яку споживач мусить знати. Інакше в ньому не розкриється зміст.

І хоча основною течією постпостмодернізму дослідники воліють бачити художню віртуалістику, відому як віртуальна реальність, що має під собою розмивання меж реального й віртуального, для нас принципово важливою є інша риса, а саме – трансентименталізм. Як вже було сказано раніше, втома від героїчного періоду постмодерну з його агресивною іронією закономірно мала б змінитися більш стабільною системою з відновленими нормами – такою системою стала постпостмодерна система трансентименталізму що містила в собі пост-концептуалізм, новий гуманізм, новий утопізм,

відновлення інтересу до минулого з відкритістю майбутньому. До мистецтва повертається ліризм. Не випадково Жолдак в одній з останніх робіт, пітерському Онегіні, раптом починає шукати... ніжність «Там, де ніжність, там завжди є лють! Тому спектакль складається з балансу – пошуку балансу цієї ніжності, краси і раптом – прихованими імпульсними, не контрольованими бажаннями, які існують у головних героїв», – говорить він одному з кореспондентів. Жолдак шукає баланс? Чи не новий транссентименталізм тут діє? І, звичайно, гравюрна точність двох кольорів, чорного й білого, їхній взаємоперехід, споріднений з заливкою кольором комп'ютерного екрану – віртуалізація реальності. Як і у випадку одеського Гамлета, від Богомазова найбільше враження – від поєднання в одній сцені 3D та 2D графіки – беззаперечна перемога художньої віртуалістики!

Цілком можливо, ми повертаємося до ідеї Театру художника на новому витку. Критик пише: «Прем'єра «Євгенія Онегіна» в Михайлівському – той випадок, коли глядач йшов не слухати оперу, а саме дивитися. Дивитися, що зробить з Чайковським цей невгамовний авангардист». Більш того, Жолдак, вперше ставлячи оперу, обіцяє керівництву театру – максимально тонку і глибоку психологічну постановку, адже, з його слів, екстравагантність в цій опері – не головне, головне – почуття, які однаково переживали молоді люди і в ХІХ, і в ХХ, і в ХХІ столітті. У музиці Чайковського, зізнається Жолдак, все це є, треба тільки почути [2]. Інший дослідник впевнено стверджує, що в цій постановці ми маємо справу із «Жолдаком – light».

Спрощені образи, гравюрне чорно-біле перевтілення й, головне, – метафори режисера часто-густо не спрацьовують – кому цікаво чотири години відгадувати, скільки буде двічі два, – констатує він [6]. Чи не маємо ми тут справу зі свідомим випрямленням «бізнес-процесів», таким характерним для постпостмодернізму?... Невипадково, дослідники метамодерну вказують на тяжіння його до чистоти жанрів, на відміну від постмодернового інтертекстового їх замісу.

За визначенням дослідника Надії Маньковської, постпостмодернізм висуває нові художні канони, створює принципово нове художнє середовище. Ми вже говорили про дослідження Коклен. Віртуалістика дозволяє вступати в контакти не тільки з іншими людьми, але й з персонажами, що формує інший тип естетичного знання. Діалог стає не тільки візуалізованим, або аудіалізованим, він стає чуттєвим. Естетика віртуальності розширює естетику постмодерну. Вона відображає не стільки третю реальність, що пародіює вторинну реальність класичного мистецтва, вона створює **нові артефакти, фантомні об'єкти, що не мають онтологічної основи** і є гіперреальним дублем. В результаті віртуальні авторські перевтілення, статево-вікові зміни, контакти між віртуальним і реальним світом посилюють особистісну домінанту. Нова естетична картина віртуального світу вирізняється відсутністю ентропії, ідеальною впорядкованістю, що замінила собою постмодерністську гру с хаосом. Втім ігрова й психоделічна лінії лишаються актуальними.

Натомість гра зі смертю отримує нове забарвлення. Доказовість гіпотез відносно антиречовини відродила дискусії стосовно існування антисвітів, а, отже, знову постало питання про взаємоперехід, оберненість життя та смерті. У віртуальному світі все можна почати спочатку, в тому числі й життя, через повну відсутність точок неповернення. На жаль, констатує дослідник Маньковська, маємо справу з моральними змінами – зокрема із толерантним ставленням до вбивства, як до некінцевого, цілком зворотного акту. Думаю, це твердження правдиве лише почасти. Так, звичайно, на автобанах країни іноді трапляються молоді водії, які відчують себе на реальній трасі, як на віртуальній, із заниженим інстинктом самозбереження, жадобою надшвидкостей й підсвідомо завищеним відчуттям можливості повернення непоправного. Але їх меншість і вони, як правило, знаходяться не завжди в адекватному стані. Людина початку ХХІ століття ще не втратила здатність відслоїти реальність життєву від реальності віртуальної. Хіба що згадати новоявлений японський пристрій для посилення ефектів дорожніх знаків – голографічну стіну, що виникає перед водієм одночасно з червоним забороняючим світлом.

Дигітальний кінематограф привчає наше сприйняття до спецефектів, морфінгу, тепер вже цілком віртуальних акторів. Разом із гіперлітературою, масовим мистецтвом, інтерактивним телебаченням масова свідомість віртуалізується, звикає до очевидних парадоксів, багатофокусованістю тощо, сприймаючи їх за естетичну норму.

Серед небезпек, які з'являються поруч з новими можливостями, у постпостмодерні або метамодерні дослідники вбачають ризик стимуляції екстенсивного розвитку естетичної свідомості, незапитуваності асоціативності, метафоричності, емоційної пам'яті тощо. Виникає абсолютна можливість спрощення віртуальної реальності до нескінченно гарної декорації під банальні теми. Піклування про збереженні високих норм естетичного сприйняття – одна з реальних цілей хранителів культури й проблема, що її поставлено віртуалістикою. За наявності подібних проблем, а їх стає в сфері етики та правовому полі все більше, накопичується й потреба в розробці нової концепції віртуальної культури XXI століття, так званої кіберкультури, що суне на заміну епохи писемності. Для дослідників дедалі все більш актуальною стає вже названа проблема орієнтації, пошуку сталих орієнтирів для людини у віртуальному світі. Це актуально як для теорії, так і для практики.

Показовими в справі визначення відривів постмодернізму від метамодерну видаються розвідки у сфері плюралістичного реалізму, зокрема у постіндустріальній літературі США. Для нас найважливішим тут є відновлення якщо не ясної етичної складової нової на рації, то принаймні повернення до відчуття необхідності послабити тиск постмордерну на аксіологічну складову нової стилістичної хвилі.

Передусім важливою є тенденція розмивання мегапрози до мінімалізму, а за умов постпостмодерну – до «дрібничкового реалізму». Література 60-х років Америки, що займалася глобальними питаннями історії,

політики, трансформувалась за часів постмодерну до літератури, яка цікавиться такими мікроструктурами суспільства як сім'я, компанія друзів, любовний трикутник, життя однієї пари людей, однієї людини й, нарешті, – епізод з життя однієї людини. Втім, як не дивно, так само як й мегапроза мікропробі або й дріб'язковий реалізм засвідчували рутинність та беззмістовність людського існування. Під тиском постмодерну реалізм американської літератури розколовся на течії, серед яких є місце і критичному реалізові, так званому «брудному», або дріб'язковому реалізму, фото- або гіперреалізму. А також реалізму іронічному, експериментальному, магічному, що сформувався під відчутним впливом латиноамериканської культури та традиційною культурою афроамериканців. Що найцікавіше – постіндустріальна література постпостмодерну отримала в спадок важливу рису – традицію американської філології XIX–XX століть – Купера – Твена – Фітцджеральда – Хемінгуея – Селінджера, що зображали **втечу героя від неприйнятних для нього соціальних умов чи обставин його долі і пошук ним особистої свободи, яка розумілася як щастя. Втім і така втеча не приносить героям кінці XX століття щастя. На що власне герої реагують доволі спокійно – щастя і не мало б бути, чи можливе воно взагалі...**

Натомість найбільш перспективним, з точки зору дослідників, виявилася так звана «біла проза», яка є правонаступницею документалізованого художнього процесу від 70-х років минулого сторіччя. На новому постпостмодерновому витку «біла проза» закінчила

собою довгий процес стирання межі між документом, публіцистикою та художніми текстами, розвитку літератури факту. Втім, порівняно із 60-ми, пост-постмодерновий «білий реалізм» 2000-их надавав набагато більшу свободу творчій фантазії авторів, провокував їх звернення до абсолютно конкретних фрагментів власних біографій чи кризових моментів з життя друзів, родичів. «Новий реалізм» показує, що інертність та відсутність волі до життя зовсім не загальне правило, що людина має лишатися людиною завжди.

Основний висновок, який роблять дослідники і який підтримуємо ми, – культура 2000-их починає виходити із зони постмодерного конфлікту, створюючи нову усталену структуру під умовною назвою метамодерн. Індивідуальне в цьому контексті набуває все більшого значення, оскільки важко не погодитися з дослідником відносно того, що Чингісхан з його вселенськими загарбницькими планами й намірами мав набагато меншу силу впливу на розвиток історії, ніж сучасний маніяк, який в певний момент опинився біля ядерної кнопки [3].

Список використаних джерел:

1. Быстрицкий Е. К.. Единство личности: самосознание и практический мир // Быстрицкий Е. К . Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие. — К.: Наукова думка, 1991, 200 с. — С. 74-87.
2. Витов Дмитрий. В Михайловском театре состоялась премьера оперы «Евгений Онегин»// [Электронный ресурс] Культура, 27 октября 2012, Суббота, 15:12 Доступ до статті : <http://www.1tv.ru/news/culture/218576>
3. Гринин Л. Е. Личность в истории: современные подходы // История и современность. – 2011. – №1 – С. 3–40.
4. Данченко Сергій. «Бесіди про театр». - Автор проекту VIVA VOX Олена Коваленко, автор літературного запису, обробки та упорядкування Коваленко О.М. – К.: 1999, 219 с. /ISBN 966-95662-0-7
5. Конев В.А. Человек в мире культуры (Человек, культура, образование):Пособие по спецкурсу [Электронный ресурс] Самара: Самарский университет,1999. – Режим доступа к журн.: <http://www.countries.ru/library/sophia/chel.htm>
6. Тумакова Ирина. Ужель Татьяна? Точно... Нет!// [Электронный ресурс] Фонтанка.ru., 29.10.2012 12:42 – Доступ до статті : <http://www.fontanka.ru/2012/10/29/045/>

Анотація. *Стаття узагальнює перші спроби сучасних дослідників виокремити нові тенденції в культурі постмодерну, які свідчать про перехід його до нової стадії – пост постмодерну, або, в іншому варіанті, - мета- модерну. Зокрема йдеться про подальший розвиток віртуалізації культури, а також про становлення аксіологічних критеріїв - нового гуманізму, нової етики, транссентименталізму. З розвитком глобалізації роль особистості, її індивідуального стилю сприйняття, мислення, прийняття рішень, поведінки тощо починає відігравати всі більш значиму роль, передусім через те, що швидкість прийняття рішення збільшується, а вибір стратегічно вірних рішень – зменшується. Метамодерн повертається до якщо не співчуття людині, то, принаймні, до можливості побачити в людині – людське.*

Ключові слова: *постпостмодерн, метамодерн, транссентименталізм, віртуалістика, індивідуальний стиль.*

Аннотація. *Статья обобщает первые попытки современных исследователей выделить новые тенденции в культуре постмодерна, свидетельствующие о переходе его к новой стадии - пост постмодерна, или, в другом варианте, - метамодерна. В частности речь идет о дальнейшем развитии виртуализации культуры, а также*

о становлении аксиологических критериев - нового гуманизма, новой этики, транссентиментализма. С развитием глобализации роль личности, ее индивидуального стиля восприятия, мышления, принятия решений, поведения и т.д. начинает \ играть все более значимую роль, прежде всего потому, что скорость принятия решения увеличивается, а выбор стратегически верных решений - уменьшается. Метамоdern возвращается если не к сочувствию по отношению к человеку, то, по крайней мере, к возможности увидеть в человеке - человеческое.

Ключевые слова: *постпостмодерн, метамоdern, транс сентиментализм, виртуалистика, индивидуальный стиль.*

Summary. *The article summarizes the first attempts of modern scholars, highlights new trends in postmodern culture, indicating its transition to a new stage - the post post-modern or meta-modernism. Specifically refers to the further development of virtualization culture, as well as the formation of axiological criteria - a new humanism, a new ethics trans-sentymentalizm. With the development of globalization, the role of the individuality, his (hers) individual style of perception, thinking, decision-making, behaving playes an increasingly important role, especially because speed of decision making increase and number of strategically correct decisions - is reduced. Metamodern returns to human sympathy if not, then at least the opportunity to see human in human.*

Keywords: *postpostmodern aimed Modern, trans sentimentalism, virtualistyka, individual style.*